

reyç'in adı zikredilmektedir. İbn Ebû Hüreyre, Ebû İshak el-Mervezî ile birlikte yaptığı kısa bir Mısır seyahati dışında Bağdat'ta yaşadı ve burada Şâfiî fıkhi okuttu, kadılık yaptı. Talebeleri arasında Dârekutnî, *el-Müstedrek* sahibi Hâkim en-Nisâbü'rî ve Ebû Ali et-Taberî gibi meşhur âlimler bulunmaktadır.

Yaşadığı devirde Şâfiî fakihlerinin önde gelenleri arasında yer alan İbn Ebû Hüreyre'nin bazı meselelerde İmam Şâfiî'ye ve diğer mezhep ulemâsına muhalif görüşleri bulunmasından (meselâ bk. Sübkî, III, 256-263) müctehid bir âlim olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli görüşleri Mâverdi'nin *el-Hâvi'l-kebîr*'i başta olmak üzere Şâfiî fıkhi kitaplarında yer almıştır. Hem halkın hem de idarecilerin büyük saygı duyduğu İbn Ebû Hüreyre 345 yılı Recebinde (Ekim 956) Bağdat'ta vefat etti.

Eserleri. 1. *Şerhu Muhtaşari'l-Müzenî*. Şâfiî fikhina dair *el-Muhtaşari* adlı eserinin şerhi olup öğrencisi Ebû Ali et-Taberî bu esere bir ta'lik yazmıştır. Kaynaklar Müzenî'nin bu eserine İbn Ebû Hüreyre'nin biri muhtasar, diğeri mufassal olmak üzere iki ayrı şerh yazdığını kaydetmektedir. 2. *el-Mesâ'il*. Şâfiî fikhıyla ilgilidir. Ayrıca İbnü'n-Nedîm müellife *et-Ta'lik fi'l-fıkh ve'l-mesâ'il* adlı bir eser daha nisbet etmekte ise de (*el-Fihrist*, s. 302) bunların günümüzde ulaşılabilirliği tartışılmazdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 302; Abbâdî, *el-Fukahâ'u's-Şâfi'iyye*, s. 77; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 298-299; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 112; Nevevî, *Tehzîb*, II, 261; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 75; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 430; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 337; Sübkî, *Tabakât*, III, 256-263; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 518; İbn Kurfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 210; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 126-127; İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, III, 316; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 72-73; Keşfü'z-zunûn, II, 1636; Muhammed Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâtü müctehidi's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988, s. 148-149; Mir Cevâd Ni'metî, "İbn Ebî Hüreyre", *DMB*, II, 499.

SAFFET KÖSE

İBN EBÛ İSHAK

(ابن أبي إسحاق)

Abdullah b. Ebî İshâk Zeyd b. Hâris ez-Ziyâdî el-Hadramî (ö. 117/735)

Basra dil mektebinin kurucularından.

29 (650) yılında doğdu. Mevâliden bir ailenin çocuğudur. Babası Zeyd b. Hâris Ebû İshak künyesiyle anıldığı için oğluna İbn Ebû İshak künyesi verilmiştir. İbn Ebû

İshak tahsilini Basra'da yaptı. Meymûn el-Akrân'dan nahiv, Yahyâ b. Ya'mer ve Nasr b. Âsim el-Leysî'den kıraat dersleri aldı. Naklettiği bir rivayet sebebiyle Ebû Harb b. Ebû'l-Esved'in de talebesi olduğu sanılmaktadır (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XII, 299). Meşhur âlim İbn Sîrîn'in hadis okutduğu mescidde İbn Ebû İshak'ın nahiv derisi verdiği, İbn Sîrîn nahivcilerden hoşlanmadığı için aralarında bazı tartışmalar meydana geldiği kaydedilmektedir. Yunus b. Habîb, İsâ b. Ömer es-Sekafî, yedi kıraat imâminden Ebû Amr b. Alâ ve Ahfeş el-Ekber gibi tanınmış âlimlerin hocası olan İbn Ebû İshak Basra'da vefat etti. Kurrâdan Ya'kûb el-Hadramî onun yeğenidir.

İbn Ebû İshak, öğrencisi İsâ b. Ömer es-Sekafî ile birlikte şiirlerindeki dil hataları yüzünden eski Arap şairlerini eleştirmişler (Sîrâfî, s. 45; Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 32), meşhur şair Ferezdak bile onların eleştirilerine muhatap olmaktan kurtulamamıştır. Bunun üzerine Ferezdak, İbn Ebû İshak'ın mensup olduğu Hadramîler'in bir zamanlar Benî Abdüşems'in mevlâsı olmasını kastederek bir beytinde onu "kölelerin kölesi" (mevlâ mevâliyyâ) diye hicvedince İbn Ebû İshak Ferezdak'ın bu beyitte de hata yaptığını, kıyasa ve gramer kuralına göre "mevlâ mevâlin" demesi gerektiğini söyleyip Ferezdak'ı susturmuştu.

Kıyası nahivde ilk uygulayanlardan olan İbn Ebû İshak'ın nahiv ilmi tarihinde önemli bir yeri vardır. Yunus b. Habîb onun nahivde bir zirve olduğunu söyler (Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 31-32). Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'ya göre ise Ebû'l-Esved ed-Düelî ve Meymûn el-Akrân'la birlikte nahiv ilmini kuran üç kişiden biridir (Ebû't-Tayyib el-Lugavî, s. 13; Sîrâfî, s. 43). Öğrencisi Yunus b. Habîb'e nahvi sistemli, düzenli ve kullanılabilir kurallar halinde toplamasını tavsiye eden İbn Ebû İshak (Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 32), nahvin diğer lisânî ilimlerden ayrılarak müstakil bir ilim haline gelmesinde de büyük pay sahibidir. Kaynaklarda hemzeye ilgili olarak tutturduğu notların bir kitap haline getirildiği kaydedilmektedir (Ebû't-Tayyib el-Lugavî, s. 12). Kendisinden meşhur kurrânın kıraatlerine muhalif kıraat rivayetleri de nakledilmiştir.

Süreyyâ Abdullah İdrîs, *'Abdullah b. Ebî İshâk el-Hadramî hayâtühû ve ârâ'ühû* adıyla bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (1401/1981, Ümmülkurâ Üni-versitesi [Mekke]).

BİBLİYOGRAFYA :

Cumahî, *Fuhûlü's-şu'arâ'*, I, 1821; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyîn* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1375/1955, s. 12-13; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî*, XII, 299; Sîrâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyîne'l-Başriyyîn* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ), Kahire 1405/1985, s. 42-45; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-lugaviyyîn* (Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1973, s. 31-33; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetu'l-elibbâ'* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1386/1967, s. 18-20; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 104-108; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, II, 42; Şevkî Dayf, *el-Medârisü'n-naḥviyye*, Kahire 1976, s. 23-25; Muhammed Hayr el-Hulvânî, *el-Mufasssal fi târihi'n-naḥvi'l-'Arabî*, Beyrut 1399/1979, I, 141-156; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 71; Ch. Pellat, "Abd Allâh b. Abî İshâk", *EP* (İng.), I, 42-43.

HÛLUSİ KILIÇ

İBN EBÛ LEYLÂ, Abdurrahman

(عبد الرحمن بن أبي ليلى)

Ebû İsâ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ Yesâr b. Bilâl el-Ensârî (ö. 83/702)

Hadis, fıkhi ve kıraat âlimi, tâbiî.

17 (638) veya 18 (639) yılında Medine'de doğdu (Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 12). Hz. Ebû Bekir devrinde doğduğuna dair rivayet zayıftır. Resûl-i Ekrem'le birçok savaşa katıldığı bilinen babası Ebû Leylâ Evs kabilesine mensup olup adının Yesâr, Bilâl veya Dâvûd olduğu, Sıffin'de öldüğü söylenmiş, rivayetleri hadis kitaplarında yer almıştır (*Müsned*, IV, 347-348; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 236). Tanınmış bir fakih ve kadı olan oğlu Muhammed de İbn Ebû Leylâ diye anıldığı için sonraki kaynaklarda kendisi İbn Ebû Leylâ el-Ekber şeklinde kaydedilmiştir.

İbn Ebû Leylâ, daha sonra babasıyla birlikte Medine'den göç ederek Kûfe'ye yerleşti. Ensardan 120 sahâbî ile görüşüp (Fesevî, II, 817) onların çoğundan hadis öğrendi. Hocaları arasında Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Sehl b. Huneyf, Enes b. Mâlik, Berâ b. Âzîb, Ebû Saïd el-Hudrî, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Bilâl-i Habeşî, Ebû Zer el-Gıfârî, İbn Abbas, İbn Ömer, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Ebû'd-Derdâ gibi sahâbiler vardır. Kendisinden oğlu İsâ ile torunu Abdurrahman b. İsâ, Alkame b. Mersed, Atâ b. Sâib, Mücâhid b. Cebr, A'meş, Şa'bî, Muhammed b. Sîrîn, Sâbit el-Bünânî gibi âlimler hadis rivayet ettiler. İbn Ebû Leylâ'nın Hz. Ömer, Hz. Osman, Muâz b. Ce-